

O sociologických aspektoch vytvárania teórie bezpečnosti

František Škvrnda

Abstract

About sociological aspects of the security theory creation. Increasing interest on recognition of the security problems in the second half of the 20th Century and thoughts of creating a new interdisciplinary science on security. Development of the security concept in international relations theory in connection with issues of war and peace. Analysis of macrosociological phenomena of security in sociology of international relations and military sociology. Creation of new (wider) security concept in international relations theory on the end of the 20th Century. The attributes of the new security concept. Research of specific security aspects of sociology in the areas of work safety and in the theory of social deviations (social pathology). Characteristics of security as an anthropocentric problem. Social, natural and technical dimensions of security. Securitology and the theory of life security as another models of view on security in contemporary social sciences. Sociological view on security in the context of survival of society and individual within. About development of thought on security in sociology. Three theoretical models of security in contemporary sociology. Selected current sociological security problems and their exploring.

ÚVOD

V druhej polovici 20. storočia vznikli viaceré nové problémy bezpečnosti, ktoré na jeho konci viedli k „informačnému boomu“ o nich. O bezpečnostné otázky sa prejavovať záujem nielen v teoretickom sociálnom myslení, ale došlo aj k ich medializácii a politizácii a napokon aj ku komercializácii. Otvorila sa pred nami rozsiahla a pestrá problematika, ktorá je neraz protirečivá – od úvah o globálnej (medzinárodnej) a národnej bezpečnosti, cez diskusie o pôsobení ozbrojených síl, polície, spravodajských služieb ale aj nešťátnych bezpečnostných aktérov (vrátane zločineckých) až po témy každodenného života, ktoré sú spojené s návodmi k tomu, ako si chrániť majetok, zdravie a život v súčasnom svete a pod. Súčasťou týchto otázok sú aj problémy spojené s pôsobením násilia – nielen vo vojnách ale aj ako sociálneho fenoménu s ekonomickým a politickým kontextom vrátane domáceho násilia.

Za jeden z kľúčových medzníkov kvalitatívnych zmien v nazeraní na bezpečnosť v súčasnom svete možno považovať prácu nemeckého sociológa Becka o rizikovej

spoločnosti¹, ktorá však prioritne bezpečnostné zameranie nemala, ale dotýkala sa najmä problému modernity, otázok spoločenských zmien, ich súvislostí a následkov. Podnet pre rozvoj skúmania problematiky bezpečnosti, kde je jedným z ústredných pojmov riziko, malo aj jeho rozpracovanie ďalším nemeckým sociológom Luhmannom², ktoré sa však tiež dotýkalo širších problémov, spojených najmä s fungovaním sociálnych systémov.

Zmeny v bezpečnosti v rôznych oblastiach spoločenského života viedli časť teoretikov k snahám charakterizovať túto problematiku ako relatívne samostatnú oblasť sociálneho myslenia, až po snahy o vytvorenie novej interdisciplinárnej vedy, ktorá by ju dokázala objasniť čo najucelenejším spôsobom. V tejto novej vede o bezpečnosti, o ktorej modeli existujú viaceré predstavy, má nenahraditeľnú úlohu sociológia. Cieľom príspevku je poukázať na vybrané otázky sociologickej charakteristiky bezpečnosti v súčasnej spoločnosti v kontexte diskusií o na túto tému v sociálnych vedách.

O VYTVÁRANÍ NOVÉHO (ŠIRŠIEHO) CHÁPANIA BEZPEČNOSTI A JEHO SÚVISLOSTIACH

Bezpečnosť sa vo všeobecnosti, najmä v slovníkoch a encyklopédiách charakterizuje voľne a široko. Označuje sa najmä za poriadok, stabilitu, určitosť, spoľahlivosť, rovnovážnosť, istotu, vypočítateľnosť a pod. Veľmi často sa spája aj s obranou a ochranou sociálnych subjektov (prostredia ich života a činnosti), s rôznymi spôsobmi ich zaistenia pred negatívnymi následkami pôsobenia vonkajších nebezpečenstiev – so stavom keď subjekt nie je ničím ohrozovaný.

Na tomto základe sa v druhej polovici 20. stor. vytvárala jedna výrazná línia chápania bezpečnosti, ktorá je až doteraz spojená s teóriou medzinárodných vzťahov. Zamerala sa na charakteristiku bezpečnosti na pozadí otázok vojny a mieru ako meritórneho problému doterajšieho vývoja medzinárodných vzťahov. K zakladateľom tejto línie patrí aj francúzsky sociálny mysliteľ Aron, ktorý je známy tiež ako sociológ. V dnes už kultovej práci o vojne a mieri v dejinách medzinárodných vzťahov zvyrazňuje Aron zo sociologického hľadiska význam skúmania otázok priestoru (prostredia), početnosti (najmä z demografického

---

¹ Pozri Beck, U. (1986): *Die Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt/M., Suhrkamp.

² Pozri Luhmann, N. (1991): *Soziologie des Risikos*. Berlin: de Gruyter.

hľadiska), zdrojov (ekonomických faktorov), štátu (národov a politických režimov) pri analýze otázok vojny a mieru.³

S poznávaním otázok vojny a mieru v tomto širokom kontexte, ktorý možno nazvať aj všeobecnosociologickým, do značnej miery súvisia aj dve špeciálne sociologické teórie, ktoré sa naplno rozvinuli tiež až v druhej polovici 20. stor. Ide o sociológiu medzinárodných vzťahov⁴, ale predovšetkým o vojenskú sociológiu, ktorá sa vo zvýšenej miere zaoberala aj otázkami inštitucionalizácie vojen a ozbrojených síl ako základného nástroja na ich vedenie.⁵

Bezpečnosť sa v týchto špeciálnych sociologických teóriách charakterizovala implicitne na pozadí otázok vojny a mieru predovšetkým z makrospoločenského hľadiska. Skúmala sa ako fenomén medzinárodného charakteru, ktorý sa utvára a pôsobí v prvom rade vo vzťahoch medzi štátmi a národmi, triedami, popr. inými veľkými skupinami ľudí (náboženstvami, sociálnymi a politickými hnutiami a pod) a na tomto základe pôsobí aj v ďalších sférach (oblastiach, úrovniach a pod.) spoločenského života.

V teórii medzinárodných vzťahov ale aj v ďalších sociálnych vedách sa pod vplyvom myšlienok Rímskeho klubu a zvýrazňovania širokej škály globálnych problémov, ktoré sa objavili na konci 60. rokov začali zvýrazňovať aj iné ako vojenské aspekty medzinárodnej bezpečnosti. Boli spojené najmä so sociálno-ekonomickými a ekologickými otázkami, ktoré sa prejavovali v nerovnomernom demografickom vývoji, nedostatku potravín, narastaní chudoby, vyčerpávaní neobnoviteľných zdrojov surovín, znečisťovaní životného prostredia a pod., čo sa rôznym spôsobom môžu premietnuť do destabilizácie rozsiahlych regiónov či oblastí spoločenského života. Za sprievodný znak týchto fenoménov sa z bezpečnostného hľadiska považovalo to, že môžu byť spojené s rôznymi podobami sociálneho násillia. Kritické sociálne myslenie okrem toho poukazovalo na pokračujúcu deformáciu distribúcie moci a bohatstva, čo môže prispievať k vzniku ďalších podôb destabilizácie sveta.

V 80. rokoch sa začal formovať nový (širší) pohľad na bezpečnosť. Pozornosť sa pritom zameriavala na zdôvodňovanie potreby redefinície⁶, neskôr aj revízie⁷ bezpečnosti. Až

---

³ Pozri Aron, R. (1966): *Peace and War: A Theory of International Relations*. Garden City: Doubleday & Company, s. 177-368.

⁴ Pozri Macsweeney, B. (1999): *Security, Identity and Interests. A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁵ Pozri Škvrnda, F. a kol. (2008): *Slovenská vojenská sociológia na začiatku 21. storočia*. Bratislava: MO SR, s. 22-32.

⁶ Pozri Ullman, R. (1983): *Redefining Security*. In *International Security*. Vol 8. č. 1, s. 129 – 153.; Mathews, J. T. (1989): *Redefining Security*. In *Foreign Affairs*. Vol. 68, č. 2, s. 162 – 177.

⁷ Pozri Tickner, J. A. (1995): *Re-visioning Security*. In Booth, K. – Smith, S. (Eds.). *International Relations Theory Today*. Cambridge: Polity Press, p. 175 – 197.

do skončenia studenej vojny „prevládala v teórii bezpečnosti jednorozmerný štátno-centristický model bezpečnosti primárne orientovaný na vonkajšiu bezpečnosť, vytváranú vojenskými prostriedkami. Problematika bezpečnosti bola monopolizovaná teóriou medzinárodných vzťahov, v ktorej referenčným objektom bezpečnosti bol národný štát.“⁸

Za tvorcov nového chápania bezpečnosti úzko spojeného s teóriou medzinárodných vzťahov sa považujú Buzan a jeho spolupracovníci z Kodaňského inštitútu pre výskum mieru – COPRI (Waeber, Kelstrup, Lamaitre, de Wilde). Vo svojom výskume sa zamerali na analýzu zmien, ku ktorým došlo v bezpečnosti po rozpade bipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov. Vychádzali pri tom predovšetkým z predpokladu, že tradičná bezpečnosť (vojenská) sa stáva menej významnou a nová bezpečnostná agenda bude spočívať najmä v oblasti nevojenských – sociálno-ekonomických a environmentálnych – aspektov. Bezpečnosť charakterizovali ako subjektívny stav závislý na sociálnom prostredí, na vnímaní hrozieb v ňom a na ich interpretácii. Do skúmania bezpečnosti zaviedli pojem sekuritizácie – aktu označenia určitého problému za hrozbu, ktorá legitimizuje použitie mimoriadnych prostriedkov. Sekuritizácia súvisí najmä s pôvodcami výrokov (aktéri sekuritizácie) a objektmi, ktorých existencia je podľa nich ohrozená (referenčné objekty).⁹

Pri charakteristike širšieho chápania bezpečnosti sa poukazuje na to, že okrem tradičných prvkov bezpečnosti - absencie vojenskej hrozby, ochrany štátu proti zmene vlády zvonku a úsilia o zachovanie politického a spoločenského sebaurčenia a blahobytu štátu – sa za súčasť bezpečnosti považuje aj udržiavanie ekonomického rozvoja, prístup k moderným technológiám, prístup k prírodným zdrojom a zabránenie environmentálnej degradácii.¹⁰

V našej interpretácii nového (širšieho) chápania bezpečnosti zvyčajne zdôrazňujeme štyri atribúty¹¹, ktoré stručne zhrnieme do týchto téz:

1. Základnou podmienkou bezpečnosti je zaistenie rozvoja sociálneho subjektu. Bez zaistenia rozvoja sa sociálny subjekt nepovažuje za bezpečný, sa necíti bezpečným.

---

⁸ Murdza, K. (2005): *Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti*. Bratislava: Akadémia policajného zboru.

⁹ Pozri Buzan, B. (1991): *People, States and Fear: An Agenda for International Security*. Boulder: Lynne Rienner.; Buzan, B.; Waeber, O.; Wilde de, J. (1998): *Security. A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner.; Waeber, O.; Buzan, B.; Kelstrup, M.; Lamaitre, P. (1993): *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London: Palgrave Macmillan.

¹⁰ Pozri Horrigan, B. L.; Karasik, Th. (1999): *Security Studies*. In *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*. Vol. 3, San Diego: University Press.

¹¹ Škvrnda, F. a kol. (2008): *Slovenská vojenská sociológia na začiatku 21. storočia*. Bratislava: MO SR, s. 152-153.

2. Bezpečnosť má multidimenzionálny (sektorový) charakter a okrem tradičnej vojenskej dimenzie (sektoru) sú jej súčasťou aj ekonomická, sociálna, kultúrna, environmentálna a i. dimenzie (sektory).

3. Rozhodujúcou časťou bezpečnosti je jej nevojenská časť, čo však neznamená, že vojenská bezpečnosť sa stala bezvýznamnou. Stále existuje nebezpečenstvo vzniku ozbrojených konfliktov veľkých rozmerov a zdlhavého charakteru. Riešenie bezpečnostných problémov vojenskou cestou je však čoraz menej efektívne.

4. Dochádza k rastu počtu bezpečnostných aktérov, najmä neštátneho charakteru.

Druhá línia rozvíjania pohľadu na bezpečnosť v sociálnych vedách, je menej viditeľná, ale je možno ešte rozsiahlejšia a diferencovanejšia než prvá. Ide o problematiku, ktorá má najmä mikro- a mezosociálny charakter a dotýka sa dvoch nosných tém: bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a sociálnych deviácií (patológie). Zjednodušene uzavrieme, že o túto problematiku najmä historicky nebol taký záujem, lebo nebola spojená s veľkou politikou ako teória medzinárodných vzťahov, resp. otázky a vojny a mieru v nej. Najmä problematika sociálnych deviácií (patológie) má však pritom silné sociologické tradície, ktoré sa odvíjajú už od 20. rokov minulého storočia a v širšom kontexte až s dielom Durkheima, ktorý sa zaoberal otázkou sociálnej anómie. Problém sociálnych deviácií (patológie) má špecifický prvok napojenia na bezpečnostnú problematiku aj v jeho staršom chápaní, lebo jeho významnú súčasť tvoria rôzne podoby násilia, ktoré ich sprevádzajú a tiež môžu byť ovplyvnené deformáciami distribúcie moci a bohatstva.

V druhej polovici 20. stor. v podmienkach života pri prechode spoločnosti do postmoderného štádia jej rozvoja a globalizujúceho sa sveta začali, dá sa povedať až dramaticky, narastať rozsah i pestrosť sociálnopatologických fenoménov, čo zvyšuje význam skúmania tejto problematiky, ktorej sa venuje aj sociológia a sociálne vedy na Slovensku.¹² Práve tieto otázky považujeme za nosný smer vývoja ďalšieho skúmania sociálneho fenoménu bezpečnosti, najmä v súvislosti s mimoriadne sa rozširujúcou a komplikujúcou oblasťou súčasných sociálno-ekonomických problémov, ktoré sú zosilňované aj súvislosťami a následkami globálnej krízy začiatku 21. stor. Túto krízu považujeme nielen za hospodársko-finančnú záležitosť, ale vidíme ju aj široký fenomén, ktorý má aj bezpečnostné súvislosti a následky, ktoré sú spojené najmä s jej sociálnymi aspektmi. Možno poukázať aj na to, že práve v globálnej kríze začiatku 21. stor. sa špecifickým spôsobom prejavujú viaceré riziká

---

¹² Pozri Ondrejko, P. a kol. (2009): *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda. 3. preprac. a aktualiz. vydanie.

spojené s prechodom spoločnosti do postmoderného štádia jej rozvoja a globalizujúcim sa svetom, ktoré boli navyše zosilnené aj dlhodobou dominanciou ekonomického a politického neoliberalizmu. Dá sa predpokladať, že podobne ako Veľká hospodárska kríza v 30. rokoch 20. stor. mala následky, ktoré pôsobili ešte aj dlho po jej odznení, aj globálna kríza začiatku 21. storočia, môže dlhodobo destabilizovať rôzne oblasti spoločenského života a môže sa stať aj oblasťou výskumu v bezpečnostnej teórii.

Rastúca zložitosť ako aj rozsah poznávania otázok bezpečnosti viedli niektorých autorov na konci 20. stor. k jej charakteristike ako antropocentrického problému¹³, ktorý sa prelína celým životom človeka a má v ňom ústredné miesto. Základom, sine qua non, bezpečnosti sa v tomto pohľade stáva prežitie človeka ako sociálnej bytosti v prírodnom i spoločenskom prostredí a jeho mnohostranné a rozličné súvislosti.

Ak budeme vychádzať z koncepcie človeka ako biosociálnej bytosti, v antropocentrickom vnímaní fenoménu bezpečnosti sa dajú vyčleniť minimálne tri základné dimenzie. Okrem sociálnej dimenzie bezpečnosti, ktorá je jej jadrom a je spojená predovšetkým s rôznymi prvkami sociálnych vzťahov a činnosti a ich odrazom vo vedomí subjektov, ide aj o prírodnú dimenziu a technickú dimenziu bezpečnosti. Prírodná dimenzia bezpečnosti súvisí s podmienkami biologickej existencie človeka, predovšetkým s jeho životným prostredím. Človek napriek svojmu sociálno-ekonomickému vývoju a aj ním vytvorená civilizácia, stále zostávajú prírodne podmienené a nerešpektovanie tejto spojitosti prináša vážne nebezpečenstvá. Technická dimenzia bezpečnosti je spojená s používaním rôznych nástrojov a vykonávaním ľudských činnosti ich prostredníctvom (napr. doprava, stavebníctvo, priemysel). Tiež sa objavuje riziko toho, že technické prostriedky vytvorené človekom sa môžu pri nerešpektovaní (porušovaní) niektorých sociálnych a morálnych noriem obrátiť proti nemu. Príroda a technika však samé o sebe nie sú ani bezpečné ani nebezpečné a takúto vlastnosť nadobúdajú len vo vzťahu k ľudskej činnosti, pri využívaní v nej. V súvislosti s tým vzniká aj mimoriadne protirečivý fenomén existenciálneho charakteru – žiaden živý tvor nie je schopný sám seba ohroziť tak ako človek – či už svojimi sociálnymi vzťahmi a činnosťami, alebo aj spôsobmi využívania prírodných zdrojov a technických prostriedkov v nich atď.

Z načrtnutého pohľadu uzavrieme, že vzhľadom na mnohorozmernosť, viacúrovňovosť, rozdielnosť a zložitosť problémov bezpečnosti sa v súčasnom svete nedá

---

¹³ Pozri Stanczyk, J. (1996): *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*. Warszawa: ISP PAN, s. 15-20.

očakávať vytvorenie novej, relatívne samostatnej vedy o bezpečnosti. Napriek tomu je však podnetné a prínosné uvažovať o vytváraní teoretického rámca, v ktorom by sa problémy bezpečnosti dali objasňovať relatívne uceleným spôsobom.

Stretávame sa s tromi modelmi pohľadu súčasných sociálnych vied na problematiku bezpečnosti. Prvým modelom je nové (širšie) chápanie bezpečnosti, ktoré však vzhľadom na svoje úzke spojenie s teóriou medzinárodných vzťahov neuvažuje o svojom teoretickom či metodologickom uplatňovaní pri skúmaní problémov bezpečnosti v iných oblastiach či úrovniach spoločenského života. Druhým model tvorí koncepcia sekuritológie¹⁴, ktorej predstavitelia, boli pri pomenovaní tejto relatívne novej vedy interdisciplinárneho charakteru, komplexným spôsobom sa zaoberajúcej bezpečnosťou, inšpirovaní príkladom vytvorenia pojmu sociológia. Tretí model predstavuje koncepcia teórie bezpečnosti života (teória bezopasnosti žiznedejateľnosti), ktorá sa prezentuje najmä v ruskojazyčnej literatúre.

Teória bezpečnosti života je aplikáciou systémovo chápanej teórie bezpečnosti¹⁵, orientovanej na riešenie problémov bezpečnej interakcie človeka so sférou jeho života, na základe ktorej sa uskutočňujú činnosti zamerané na predchádzanie hrozbám a udržiavajúce primerané podmienky pre prácu a život ľudí.¹⁶ Existujú aj názory, ktoré teóriu bezpečnosti životných činností spájajú so sekuritológiou.¹⁷

Ani od sekuritológie ani od teórie bezpečnosti života nemožno očakávať vytvorenie univerzálnej teórie bezpečnosti, na čo neaspiruje ani nové (širšie) chápanie bezpečnosti. V ich rámci sa však vytvára nový explanačný model, ktorý bezpečnosť považuje za meritórny problém života a vývoja celej súčasnej spoločnosti (sveta), ľudí a ďalších sociálnych subjektov v nej a predpokladá aj zapojenie sociológie do ich poznávania.

S využitím Kellerovej charakteristiky sociológie možno poukázať na širokú škálu možnej interpretácie sociologických problémov bezpečnosti, ktorá sa odvíja od prežitia spoločnosti a jednotlivca v spoločnosti. Od makrosociálnych (medzinárodných a globálnych) dimenzií pri tom treba venovať pozornosť aj mezzo- a mikrosociálnych fenoménom, ktoré sú spojené s mnohostrannými a zložitými otázkami pôsobenia sociálnych nerovnosti, využívania

---

¹⁴ Pozri Korzeniowski, L. (2008): *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie czlowieka i organizacji społecznych*. Krakow: EAS.; Hofreiter, L. (2006): *Securitológia*. Liptovský Mikuláš: AOS gen. M. R. Štefánika.

¹⁵ Pozri Jaročkin, V. I.; Buzanova, Ja. V. (2005): *Teorija bezopasnosti. (Technologija bezopasnosti)*. Moskva: Akademičeskij projekt.

¹⁶ Pozri Arustamomov, E. A. (2006): *Bezopasnost' žiznedejateľnosti*. Moskva: Bizneskniga.; Vasiljev, P. P. (2003): *Bezopasnost' žiznedejateľnosti*, Moskva: Juniti-Dana.; Zazulinskij, V. D. (2006): *Bezopasnost' žiznedejateľnosti v črezvyčajnych situacijach*, Moskva: Ekzamen.

¹⁷ Pozri Jaročkin, V. I. (2000): *Sekjuritologija – nauka o bezopasnosti žiznedejateľnosti*. Moskva, Os-89.

poznania a informácií (orientácie vo svete), socializácie a sociálnej kontroly na stav a tendencie vývoja bezpečnosti a bezpečnostnej situácie.¹⁸

O VÝVOJI NÁZOROV NA BEZPEČNOSŤ V SOCIOLOGII

Téma bezpečnosti bola pri svojom konštituovaní v sociálnych vedách v druhej polovici 20. stor. teda určitým spôsobom spojená so sociológiou, ale ani v tradičnom ani v modernom období jej vývoja sa však nestala sociologickou témou par excellence, hoci potenciál na to mala a stále má. Bezpečnosť považujeme za taký sociálny fenomén, ktorý sa bez teoretickej a metodologickej participácie sociológie nedá historicky, aktuálne ani perspektívne primerane skúmať a poznať. Nejde o pansociologizmus, ale o to, že už od vzniku spoločnosti (civilizácie) vidieť jej organické spojenie s bezpečnosťou, ktorá zásadným spôsobom ovplyvňuje dianie v nej a jej vývoj. A ak by sme to obrátili naopak – zistíme, že s rozvojom spoločnosti význam poznania sociálneho fenoménu bezpečnosti síce vzrastá, ale uskutočňuje sa čoraz komplikovanejšie a s väčšími ťažkosťami.

V histórii sociologického myslenia názory na bezpečnosť môžeme sledovať vlastne len nepriamo. Dajú sa naznačiť dve línie vývoja týchto názorov v dejinách klasickej sociológie, pri čom si pomôžeme klasifikáciou, ktorú vo vzťahu k otázkam vojny a mieru v sociálnom myslení uskutočnil Aron.¹⁹ Prvá je „optimistická“. Je spojená s optimistickým pohľadom na možnosti riešenia bezpečnostných problémov – najmä v rozvoji, spojenom s modernizáciou vidí aj prostriedok k zvyšovaniu úrovne bezpečnosti (modernej, industriálnej) spoločnosti, ktorý sa bude prejavovať aj v poklese významu vojny a vojenských činností (masovo organizovaného ozbrojeného násillia zameraného na dosahovanie politických cieľov). Takto sa dá poukázať napr. na význam, ktorý pre sociologické skúmanie bezpečnosti môže mať predovšetkým Spencerova typológia, ktorá delí spoločnosť na typ vojenský a typ priemyselný.²⁰ Podobne možno interpretovať aj význam myšlienok A. Comtea, E. Durkheima, K. Marxa, M. Webera o štádiách (stupňoch) vývoja spoločnosti, kde by sa postupne aj keď rozdielnym spôsobom rozsah a význam vojen a násillia mali znižovať.

Druhá líniu vývoja názorov je „pesimistická“ a prejavuje sa najmä v niektorých naturalistických sociologických smeroch, ktoré videli ozbrojené násillie a vojny ako večný jav

---

¹⁸ Pozri Keller, J. (2006): *Úvod do sociologie*. Praha: SLON, 5. vyd.

¹⁹ Pozri Aron, R. (1966): *Peace and War: A Theory of International Relations*. Garden City: Doubleday & Company.

²⁰ Pozri Keller, J. (2004): *Dějiny klasické sociologie*. Praha: SLON, 150-153.

v dejinách, pôsobiaci aj v meniacich sa podobách a v každej spoločnosti. Sem možno zaradiť najmä názory sociálnych darwinistov, ale aj rakúskych sociológov L. Gumplowicza a G. Ratzenhofera.

S dielami, ktoré sa zaoberajú priamo sociologickými aspektami bezpečnosti, sa aj v zahraničí stretne do začiatku 90. rokov 20. stor. len výnimočne.²¹ V doterajšom vývoji sociológie však možno nájsť viaceré prístupy k chápaniu bezpečnosti. Ich vymedzenie a charakteristika sú závislé na „uhle pohľadu“, kritériách a znakoch, ktoré berieme do úvahy. Vzhľadom na ich značnú variabilitu, vzniká situácia, že momentálne nie je efektívne zaoberať sa vymedzením a charakteristikou sociológie bezpečnosti (a už vôbec nie v podmienkach slovenskej sociológie). Nevylučujeme, že v súvislosti s rozsiahlosťou a závažnosťou problematiky bezpečnosti v súčasnej spoločnosti, časom môže vzniknúť aj sociológia bezpečnosti ako špeciálna sociologická teória (odborová disciplína), ktorá bude všeobecne prijatá sociologickou obcou. Na súčasnej úrovni teoretického a metodologického poznania bezpečnostných otázok a v spojení s jeho aktuálnymi úlohami považujeme za prvý krok k ich rozpracovaniu charakteristiku a precizovanie jadra (rámca) témy, ktoré sa dá pracovne zhrnúť pod názov sociologické aspekty (problémy) bezpečnosti.

V tomto kontexte uvažujeme o koncepcii troch základných sociologických pohľadov na bezpečnosť, kde sú hranice medzi jednotlivými pohľadmi relatívne. Ide však len o jeden z možných modelov pohľadu na tému, ktorý vyžaduje diskusiu, ďalšie rozpracovávanie a precizáciu.

1. Všeobecnosociologický pohľad na bezpečnosť (prelína so sociálnofilozofickou problematikou). V jeho rámci sa bezpečnosť chápe ako relatívne samostatná súčasť spoločenského života a vývoja, prenikajúca celým ich spektrom. Zameriava sa na makrosociálny charakter bezpečnosti a jej spojenie s konaním a správaním štátov, tried, národov a iných veľkých skupín, ktoré sú podmienené najmä ich záujmami. V súčasnosti sa v ňom poukazuje aj na rozširujúci sa globálny (planetárny) charakter bezpečnosti.²²

---

²¹ Pozri Kaufmann, F.-X. (1970): *Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem. Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften*. Stuttgart: Ferdinand Enke.; Kocher, W. (1987): *Sicherheit im Alltag: Der Beitrag der Wohnung zur Entwicklung von Handlungsfähigkeit und subjektive Sicherheit* (European university studies. Series XXII, Sociology). Bern: P. Lang.; Murck, M. (1980): *Soziologie der öffentlichen Sicherheit*. Frankfurt/M.: Campus-Verlag. Murza, K. (2003). *Bezpečnostná orientácia občanov SR*. Sociológia, XXXV., č. 5, s. 411 – 432.

²² Pozri Cygankov, A. P.; Cygankov, P. A. (2006): *Sociologija meždunarodnyh otnošenij. Analiz rossijskich i zapadnyh teorij*. Moskva: Aspekt Press.; Kuznecov, V. N. (2001): *Filosofija i sociologija bezopasnosti*. In

2. Pohľad na bezpečnosť vychádzajúci z toho, že ide o vnútorne diferencovaný sociálny fenomén, ktorý pôsobí vo viacerých relatívne samostatných oblastiach spoločenského života (ekonomickej, politickej, sociálnej, kultúrnej a pod.). Možno sa pri tom oprieť o sektorovú charakteristiku bezpečnosti v rámci Kodaňskej školy²³ Vzhľadom na rozširujúci sa pohľad na bezpečnosť sa v súčasnosti v tejto oblasti stretávame s „infláciou“ typov, druhov, podôb a pod. bezpečností – nejde už len o tradičnú bezpečnosť vojenskú, či novšiu ekonomickú, sociálnu, environmentálnu a pod., ale aj aktuálnu či až akútnu surovinovú, energetickú, potravinovú, informačnú atď. V rámci sociológie sa tento pohľad uskutočňuje v rámci viacerých špeciálnych sociologických teórií (odborových sociologických disciplín a pod.) a označíme ho za „špeciálnosociologický“, ktorý sa zameriava najmä na mezosociálne procesy. Skúma predovšetkým pôsobenie bezpečnosti v interakcii a združovaní sociálnych subjektov (skupín, organizácií a inštitúcií) vo vnútri spoločnosti (štátu), ktoré môže mať rôzne aspekty – okrem už uvedených aj právne, administratívno-organizačné, kultúrne a pod. Za špecifickú oblasť sociologického skúmania bezpečnosti považujeme sociálnu alebo sociálnu bezpečnosť, ktorá sa niekedy spája aj s otázkami sociálnej politiky a sociálnej práce.²⁴

3. Pohľad na bezpečnosť, ktorý je spojený s každodenným životom. Vychádza z poznávania problémov bezpečnosti v životných podmienkach indivíduí a malých skupín, ktoré sa prejavujú v masovom vedomí (verejnej mienke) a majú lokálny charakter. Môžu sa sem zaradiť otázky, ktoré vznikajú v práci, v domácnosti (bydlisku), v interpersonálnych kontaktoch indivídua v rodine, s priateľmi a v ďalších sociálnych prostrediach, kde trávi svoj bežný život a pod. Ide prevažne o mikrosociálnu problematiku. Pri určitom zjednodušení možno povedať, že v tomto pohľade na bezpečnosť vystupujú do popredia najmä problémy, ktoré majú sociálnopatologický (sociálnodeviantný) charakter.

V sociologickom pohľade bezpečnosť vnímame ako mnohostranný a zložito štrukturovaný sociálny fenomén, ktorý môže mať pre sociálne subjekty viac významov. V tomto zmysle sa bezpečnosť dá charakterizovať aj ako potreba, tak i záujem a hodnota. Za

---

Bezопасность Евразии, I., No. 2.; Macsweeney, B. (1999): *Security, Identity and Interests. A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.; Paleczny, T. (2001): *Sociologia stosunków międzynarodowych. Zarys problematyki*. Kraków: Krakowska Wyższa Szkoła im A. F. Modrzewskiego.

²³ Pozri Buzan, B.; Waeber, O.; Wilde de, J. (1998): *Security. A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner.

²⁴ Pozri Carter, S.; Jordan, T.; Watson, S. (2008): *Security: Sociology and Social Worlds*. Manchester: Manchester University Press.

podnetný krok v tomto smere považujem skúmanie bezpečnostnej orientácie ako elementu, ktorý súvisí s hodnotovou orientáciou.²⁵

Uzavrieme, že poznávanie sociologických problémov (aspektov) bezpečnosti v súčasnosti (život v podmienkach postmodernej spoločnosti v globalizujúcom sa svete) doteraz malo nepriamy charakter a sociálny fenomén bezpečnosti sa charakterizoval ako súčasť širších sociálnych javov a procesov. Toto skúmanie sa opieralo o teoretické a metodologické podnety z troch etablovaných špeciálnych sociologických teórií – vojenskej sociológie, sociológie medzinárodných vzťahov a v sociálnej patológii (sociálnych deviáciách), pričom do nich vstupovali aj širšie pohľady ich interdisciplinárnych väzieb.

VYBRANÉ AKTUÁLNE SOCIOLOGICKÉ PROBLÉMY BEZPEČNOSTI A ICH POZNÁVANIE

V dôsledku skúmania fenoménu bezpečnosti vo vojenskej sociológii a v sociológii medzinárodných vzťahov so zameraním na otázky vojny a mieru sa vytvorila tradícia priority poznávania jej makrosociálnych mocenských (politických) aspektov, ktoré je aj v súčasnosti jedným z nosných problémov. Na makrosociálnej úrovni (v rámci sveta, spoločnosti, štátu) je bezpečnosť univerzálnym fenoménom, poznávanie mocenských aspektov ktorého je prepojené aj s bohatstvom (ekonomickou dimenziou).

Pri skúmaní mocenských (silových) aspektov bezpečnosti sa venovala prvoradá pozornosť záujmu subjektu, najmä štátu, s ktorým sa často viazal národný záujem, čo vyúsťovalo do zvýrazňovania jej politologických (politologicko-sociologických) aspektov. Sociálny fenomén bezpečnosti a jeho spojenie s mocenskými aspektmi viedlo k tomu, že sa skúmal aj v širších súvislostiach v politických vedách (okrem teórie medzinárodných vzťahov aj v politickej sociológii, sociológii politiky a pod.).

Menej pozornosti sa zatiaľ venovalo ekonomickej dimenzii, ktorá je spojená najmä s otázkou bohatstva a jeho vplyvu na bezpečnosť. Sociálno-ekonomický pohľad na bezpečnosť nadobúda rastúci význam nielen v súvislosti s jej širším chápaním, ale aj s procesmi globalizácie, ktoré na začiatku 21. stor. menia pomery medzi politikou a ekonomikou, mocou a bohatstvom.²⁶

---

²⁵ Pozri Murdza, K. (2005): *Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti*. Bratislava: Akadémia policajného zboru.

²⁶ Pozri Patomäki, H. (2007): *The Political Economy of Global Security: War, Future Crises and Changes in Global Governance*. London: Routledge.

Sociologický pohľad na bezpečnosť má aj špecifické sociálne aspekty, ktoré sú spojené s rôznymi podobami interakcie a komunikácie subjektov. V súvislosti s tým môžeme o hovoriť tretej dimenzii skúmania otázok bezpečnosti (prvou je vojna a ozbrojené násilie, druhou spojenie s mocou a bohatstvom). Táto dimenzia umožňuje podrobnejšiu a dôkladnejšiu analýzu javov a procesov bezpečnosti ako produktom a faktorom moci a bohatstva, ktorý sa zatiaľ najvýraznejšie prejavoval pri využívaní prostriedkov ozbrojeného násilia vo vojnách. Prispieva najmä k lepšiemu poznaniu širokej škály sociálnopatologických javov a procesov.

Ďalšiu relatívne samostatnú stránku sociologického pohľadu na bezpečnosť predstavuje uskutočňovanie sociologických výskumov (výskumov verejnej mienky). Okrem bežných problémov sociologického (sociálneho) výskumu sa v tejto jeho oblasti objavuje aj otázka sociologickej bezpečnostnej terminológie, ktorá sa v ňom aplikuje. Výrazne v popredí pozornosti je najmä otázka percepcie bezpečnostných hrozieb. Pojem bezpečnostnej hrozby sa považuje za jeden z ústredných pojmov bezpečnostnej teórie už od čias jej rozvíjania na začiatku druhej polovice 20. stor.

Bezpečnostná hrozba je pojem, ktorý sa len okrajovo dotýka sociológie a spravidla sa vysvetľuje v širšom rámci sociálnych vied.²⁷ Prvoradá pozornosť sa venuje klasifikácii (typológii) bezpečnostných hrozieb. Na tomto základe tvoria bezpečnostné hrozby aj východisko analýzy bezpečnostných problémov (situácie), keď sa konštruujú rôzne modely označované za bezpečnostné systémy, ktoré majú vytvárať predpoklady na ich zvládnutie, elimináciu, prekonanie atď. v určitom (sociálnom) prostredí.

Za základné typy bezpečnostných hrozieb v súčasnosti považujeme vojenské, nevojenské a zmiešané. Vojenské bezpečnostné hrozby sú spojené s takými stavmi v bezpečnostnom prostredí, keď napätie môže prerásť do ozbrojených konfliktov rôzneho rozsahu alebo priamej ozbrojenej agresie cudzieho štátu (štátov) proti krajine. Nevojenské bezpečnostné hrozby sa v minulosti označovali skôr ako tzv. nepriame hrozby. Ide najmä o situácie, javy a procesy, ktoré majú potenciál ohroziť spoločnosť, štáty i celý svet a spôsobiť v nich chaos, destabilizáciu, úpadok a pod. Zmiešané bezpečnostné hrozby súvisia s možnosťami používania ozbrojeného násilia (hrozby jeho použitia) pri riešení problémov v politickej, v ekonomickej, v sociálnej, kultúrnej a v ďalších oblastiach spoločenského života,

---

²⁷ Pozri Škvrnda, F. (2001): *K vojenskociologickej charakteristike bezpečnostných hrozieb*. In Vojenské obzory, č. 2, s. 3 – 18.; Škvrnda, F. (2002): *Vybrané sociologické aspekty bezpečnostných rizík (príspevok do diskusie o chápaní pojmu)*. In Mezinárodní vztahy, č. 2, s. 81 – 89

niektorými sociálnymi subjektami na podštátnej úrovni (skupinami, organizáciami, hnutiami, stranami a pod.), ktoré sleduje politické ciele, ale nemá masový charakter a spravidla je lokálne či regionálne ohraničené, pričom môže mať nielen národné (štátne) ale aj medzinárodné dopady.

Na tomto základe načrtne nasledovný model možnej typológie súčasných bezpečnostných hrozieb:

A. Vojenské bezpečnostné hrozby

1. Regionálne vojny a ozbrojené konflikty.
2. Nelegálna proliferácia zbraní hromadného ničenia.

Časť autorov považuje za takúto hrozbu aj rast vojenských výdavkov, ktorý začal v roku 1998 a v roku 2008 prekročil v celosvetovom súhrne sumy, ktoré dosahoval v časoch studenej vojny.

B. Nevojenské bezpečnostné hrozby

3. Sociálno-ekonomické problémy spojené s dlhodobým a rozsiahlym nárastom negatívnych javov a procesov v štáte, prejavujúcich sa v jeho celkovom úpadku alebo stagnácii, či v takých parciálne významných ukazovateľoch ako je nezamestnanosť, chudoba, hlad a pod. Môže ísť aj o negatívne prvky v stave a tendenciách rozvoja sociálno-ekonomickej infraštruktúry najmä v oblasti vzdelanosti, zdravotného a sociálneho zabezpečenia a i.
4. Sociálno-demografické problémy, ktoré sú spojené predovšetkým s negatívnymi procesmi v dôsledku príliš vysokého alebo príliš nízkeho prirodzeného prírastku obyvateľstva, v rizikových javoch v stave a vývoji zdravotného stavu obyvateľstva, zvýšenej migrácie, neraz aj ilegálneho charakteru a pod.
5. Zlé vládnutie a ďalšie prejavy neschopnosti organizačne či administratívne zvládnuť zaistenie bezpečnosti v štáte v lokálnom či regionálnom rozmere.
6. Environmentálne problémy, ktoré sú spojené s činnosťami poškodzujúcimi životné prostredie a narastaním možností rôznych ekologických katastrof a živelných pohrôm v dôsledku činnosti človeka.

Časť autorov sem zaraďuje aj globalizačné hrozby. Ide o problémy civilizačného, ekonomického, vojenského, ekologického a pod. charakteru so sociálnopatologickým potenciálom. Ich pôsobenie sa môže ďalej komplikovať aj absenciou riadenia procesu svetového vývoja. Na aktuálnosť hrozieb takéhoto charakteru poukazuje aj doterajší vývoj globálnej krízy začiatku 21. stor.

C. Zmiešané bezpečnostné hrozby

7. Pôsobenie subjektov nacionalistického, religiózneho a iného sociálno-politického, či sociálno-ekonomického zamerania spravidla úzko spojené s extrémizmom, ktoré však nenadobúda charakter terorizmu.

8. Pôsobenie teroristických skupín či organizácií, ktoré majú prevažne medzinárodný charakter.

9. Pôsobenie subjektov organizovaného zločinu, ktoré môže mať ako národný tak aj medzinárodný charakter.

Špecifickú hrozbu v tejto oblasti vytvára komercializácia a privatizácia bezpečnostného sektoru. Zarádzuje sa k nej aj rastúce pôsobenie rôznych súkromných vojenských a bezpečnostných spoločností (súkromných armád), ktoré postupne nahrádzajú tradičných žoldnierov pri riešení konfliktných a krízových situácií v niektorých regiónoch sveta. Viaceré problémy vystúpili do popredia v činnosti týchto spoločností v 90. rokoch minulého storočia najmä v Afrike, neskôr aj vo vojnách v Afganistane a v Iraku.

V sociologickom skúmaní bezpečnosti sa venuje v posledných rokoch zvýšená pozornosť najmä dvom tendenciám, ktoré sú navzájom spojené. Prvou je rast počtu bezpečnostných aktérov, ktorí pôsobia nielen stabilizačne ale časť z nich má aj destabilizujúci charakter (teroristické skupiny, skupiny organizovaného zločinu, extrémistické skupiny, súkromné vojenské a bezpečnostné spoločnosti, ktoré nahrádzajú tradičných žoldnierov atď.). Druhou je zužovanie (obmedzenie) pôsobenia štátu v bezpečnostnej oblasti a potreba nahrádzania jeho aktivít inými aktérmi neštátneho charakteru, ktoré však môžu byť protirečivé, napr. v dôsledku toho, že presadzujú parciálne (regionálne, lokálne) záujmy, že ich hlavným cieľom môže byť dosahovanie zisku a pod.

Ďalšou oblasťou, v ktorej možno uplatniť potenciál sociológie pri skúmaní súčasných problémov bezpečnosti predstavuje klasifikácia (typologizácia) jej podôb. Okrem diskusií nad rôznymi schémami, ktoré sa v súvislosti s nimi vytvárajú, vzniká aj otázka nedeliteľnosti a asymetrie bezpečnosti. Spočíva najmä v pôsobení javov a procesov, ktoré sa prejavujú v makro- a mezosociálnych aspektoch moci a bohatstva. Nedeliteľnosť súvisí najmä s tým, že problémy bezpečnosti sú napriek priestorovým i obsahovým rozdielom navzájom prepojené. Časopriestorová kompresia ako sprievodný znak globalizácie priniesol aj väčšiu prepojenosť bezpečnostných problémov v jej podmienkach. Problémy jednotlivých aktérov alebo skupín aktérov, či v jednotlivých regiónoch alebo sektoroch bezpečnosti nemožno riešiť

na úkor druhých. Asymetria bezpečnosti je do určitej miery opačným fenoménom ako jej nedeliteľnosť. Súvisí predovšetkým s tým, že jednotliví aktéri bezpečnosti sa od seba odlišujú. Asymetria bezpečnosti nevznikla v posledných desaťročiach, ale ju sprevádza od čias jej vzniku, lebo hlavní bezpečnostní aktéri sa od seba odlišujú – predovšetkým svojou mocou a bohatstvom a na ňom založenými možnosťami pôsobenia pri riešení jej problémov.

Napriek rozsiahlosti problémov sociologického skúmania bezpečnosti sa stále stretávame s pomerne malým množstvom prác, ktoré explicitne používajú pojem sociológia bezpečnosti. Dajú sa v nich vytypovať dve línie.

Prvou líniou je pokračujúca spojitosť týchto prác s vojenskou sociológiou.²⁸ Od riešenia vojenských aspektov bezpečnosti ako jej jadra v duchu starého chápania bezpečnosti sa aj v nich prechádza k rozširovaniu pohľadu na riešenie bezpečnostných problémov v rámci bezpečnostného sektora.

Druhou líniou sú aktivity ruských autorov, ktorí bežne ale vágne používajú pojem sociológia bezpečnosti. Chápu ju však tiež iba ako formujúcu sa špeciálnu sociologickú teóriu. Spravidla ju charakterizujú vo veľmi všeobecnej podobe, ktorá vyúsťuje až do abstraktného sociálnofilozofického zamerania. Do ruskej sociológie bezpečnosti sa okrem „klasických“ sociologických tém (ekonomická, sociálna, societálna popr. humanitárna bezpečnosť) zahŕňajú aj ďalšie veľmi špecifické problémy, ako je napr. požiarna bezpečnosť, kultúra bezpečnosti a i., ktoré majú často len sprostredkovane sociologický charakter.²⁹

ZÁVER

Jadro nového, širšieho chápania bezpečnosti možno zhrnúť do tézy o tom, že bezpečný v súčasnosti nie je len ten subjekt, ktorému nehrozia nebezpečenstvá, ale iba taký, ktorý si v týchto podmienkach dokáže zaistiť aj rozvoj. Rast bez rozvoja, rast len pre zisk, ako ukazuje aj globálna kríza začiatku 21. stor. nemôže vytvárať bezpečné bezpečnostné prostredie.

Sociológia bezpečnosti sa bezpochyby bude aj naďalej venovať otázkam medzinárodných vzťahov, pôsobeniu takých inštitúcií ako sú ozbrojené sily, polícia

---

²⁸ Pozri Leczykiewicz, T.; Zagórski, Z. (red.) (1999): *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław: WSO im. T. Kościuszki-; Maciejewski, J. (red.) (2001): *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.; Škvrnda, F. a kol. (2008): *Slovenská vojenská sociológia na začiatku 21. storočia*. Bratislava: MO SR.

²⁹ Pozri Kuznecov, V. N. (2003): *Sociologija bezopasnosti*, Moskva: Kniga i biznes.

a spravodajské služby ako aj problémom sociálnopatologického charakteru. Aby sa však naplnil jej potenciál ako novej špeciálnej sociologickej teórie je nevyhnutné, aby sa viac zaoberala otázkami, ktoré súvisia s každodenným životom indivíduí a malých skupín. Globálna kríza začiatku 21. storočia poukázala nielen na stupňujúcu sa globalitu, ale aj totalitu bezpečnosti. Bezpečnosť preniká nielen do javov a procesov spojených s tým, čo označujeme za globalizáciu, ale čoraz viac pôsobí v postmodernej podobe fragmentácie, detailnosti, neurčitosti atď.

Vzhľadom na rozširovanie a narastajúcu komplikovanosť bezpečnostných problémov v súčasnom svete sa zvyšuje aj náročnosť na interdisciplinárne uchopenie tejto témy. Za jeden z jej aspektov, ktorý súvisí s tradičnou pozornosťou venovanou otázkam vojny, mieru a násilia a ich prepojeniu s distribúciou moci a bohatstva v pôsobení rôznych sociálnych subjektov (aktérov) vzrastá aj význam diskusií na túto tému na rozhraní sociológie a politológie – politickej sociológii a sociológii politiky.

LITERATÚRA:

- Aron, R. (1966): *Peace and War: A Theory of International Relations*. Garden City: Doubleday & Company.
- Arustamomov, E. A. (2006): *Bezopasnost' žiznedejatel'nosti*. Moskva: Bizneskniga
- Beck, U. (1986): *Die Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. FrankfurtlM., Suhrkamp.
- Buzan, B. (1991): *People, States and Fear: An Agenda for International Security*. Boulder: Lynne Rienner.
- Buzan, B.; Waever, O.; Wilde de, J. (1998): *Security. A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner.
- Carter, S.; Jordan, T.; Watson, S. (2008): *Security: Sociology and Social Worlds*. Manchester: Manchester University Press.
- Cygankov, A. P.; Cygankov, P. A. (2006): *Sociologija meždunarodnych otnošenij. Analiz rossijskich i zapadnych teorij*. Moskva: Aspekt Press.
- Hofreiter, L. (2006): *Securitológia*. Liptovský Mikuláš: AOS gen. M. R. Štefánika.
- Horrigan, B. L.; Karasik, Th. (1999): *Security Studies*. In Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict. Vol. 3, San Diego: University Press.

- Jaročkin, V. I. (2000): *Sekjuritologija – nauka o bezopasnosti žiznedejatel'nosti*. Moskva, Os-89.
- Jaročkin, V. I.; Buzanova, Ja. V. (2005): *Teorija bezopasnosti. (Technologija bezopasnosti)*. Moskva: Akademičeskij projekt.
- Kaufmann, F.-X. (1970): *Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem. Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften*. Stuttgart: Ferdinand Enke.
- Keller, J. (2004): *Dějiny klasické sociologie*. Praha: SLON.
- Keller, J. (2006): *Úvod do sociologie*. Praha: SLON, 5. vyd.
- Kocher, W. (1987): *Sicherheit im Alltag: Der Beitrag der Wohnung zur Entwicklung von Handlungsfähigkeit und subjektive Sicherheit* (European university studies. Series XXII, Sociology). Bern: P. Lang.
- Korzeniowski, L. (2008): *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Krakow: EAS.
- Kuznecov, V. N. (2001): *Filosofija i sociologija bezopasnosti*. In *Bezopasnosť Eurazie*, I., No. 2.
- Kuznecov, V. N. (2003): *Sociologija bezopasnosti*, Moskva: Kniga i biznes.
- Leczykiewicz, T.; Zagórski, Z. (red.) (1999): *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław: WSO im. T. Kościuszki.
- Luhmann, N. (1991): *Soziologie des Risikos*. Berlin: de Gruyter.
- Maciejewski, J. (red.) (2001): *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Macsweeney, B. (1999): *Security, Identity and Interests. A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mathews, J. T. (1989): *Redefining Security*. In *Foreign Affairs*. Vol. 68, č. 2, s. 162 - 177.
- Murck, M. (1980): *Soziologie der öffentlichen Sicherheit*. Frankfurt/M.: Campus-Verlag.
- Murda, K. (2003). *Bezpečnostná orientácia občanov SR*. *Sociológia*, XXXV., č. 5, s. 411 – 432.
- Murda, K. (2005): *Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti*. Bratislava: Akadémia policajného zboru.
- Ondrejko, P. a kol. (2009): *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda. 3. preprac. a aktualiz. vyd.

- Palczyński, T. (2001): *Socjologia stosunków międzynarodowych. Zarys problematyki*. Kraków: Krakowska Wyższa Szkoła im. A. F. Modrzewskiego.
- Patomäki, H. (2007): *The Political Economy of Global Security: War, Future Crises and Changes in Global Governance*. London: Routledge.
- Stanczyk, J. (1996): *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*. Warszawa: ISP PAN.
- Škvrnda, F. (2001): *K vojenskociologické charakteristice bezpečnostních hrozeb*. In *Vojenské obzory*, č. 2, s. 3 – 18.
- Škvrnda, F. (2002): *Vybrané sociologické aspekty bezpečnostních rizik (příspěvek do diskuse o chápání pojmu)*. In *Mezinárodní vztahy*, č. 2, s. 81 – 89.
- Škvrnda, F. (2003): *Sociologická charakteristika medzinárodnej bezpečnosti*. *Sociológia*, XXXV., č. 5, s. 411 – 432.
- Škvrnda, F. (2007): *Spravodajské služby a bezpečnosť sveta*. Bratislava: Ekonóm.
- Škvrnda, F. a kol. (2008): *Slovenská vojenská sociológia na začiatku 21. storočia*. Bratislava: MO SR.
- Tickner, J. A. (1995): *Re-visioning Security*. In Booth, K. – Smith, S. (Eds.). *International Relations Theory Today*. Cambridge: Polity Press, p. 175 - 197.
- Ullman, R. (1983): *Redefining Security*. In *International Security*. Vol 8. č. 1, s. 129 – 153.
- Vasiljev, P. P. (2003): *Bezopasnost' žiznedejatel'nosti*, Moskva: Juniti-Dana.
- Waever, O.; Buzan, B.; Kelstrup, M.; Lamaitre, P. (1993): *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Zazulinskij, V. D. (2006): *Bezopasnost' žiznedejatel'nosti v črezvyčajnych situacijach*, Moskva: Ekzamen.